

Գիտարկենք անթրոպոէկոհամակարգի մի մոդելը որի կենտրոնում **մարդկային հանրությունն է** (քաղաքի, փարածաշրջանի, երկրի բնակչության, աշխատողների մասնագիտական խումբի և այլն): Այն փոխազդում է շրջակա բնության և փոփոխության հետ, որի մասն էլ հենց կազմում է իր սոցիալ-փոփոխական պայմաններով: Շրջակա միջավայրի էկոլոգիական իրավիճակը զգալի ազդեցություն ունի մարդկանց վրա: Ավելին, այդ միջավայրի բոլոր փոփոխություններն էլ իրենց հերթին փոխազդում են միմյանց հետ՝ կազմելով ավելի մեծ համակարգեր (այս հարցին կանդրաստանանք հաջորդ դասերին): Շրջակա միջավայրի և դրա առանձին փոփոխությունները, դրանց փոփոխությունները բերում են հանրության հիմնական բնութագրերի փոփոխությանը, որոնք կարող են լինել և՛ դրական, և՛ բացասական:

Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ **անթրոպոէկոհամակարգերն ունեն որոշակի կայունություն**, որը կարող է խաթարվել կառավարությունների, բոն բնակչության և արտաքին ուժերի ամենափոքր գործողություններով:

Նկար 1. Անթրոպոէկոհամակարգի մոդել: Կարմիր սլաքներով նշված են ազդեցությունը համայնքի վրա, կանաչ սլաքներով համայնքի անդամների բնույթն ու նրանց ներկայացվող պահանջները (ազդակները):

Անթրոպոէկոհամակարգի մոդելները հնարավորություն են տալիս պարկերացումներ կազմելու, վերլուծելու, գնահատելու և կանխատեսելու համակարգի վարքագծը, այսինքն կառավարելու հանրության ներսում ընթացող գործընթացները և իրագործելու առաջադրված նպատակները:

Որո՞նք են անտրոպոէկոհամակարգի բաղադրիչները:

Հանրություն. Մարդկանց համայնքը, որում սրեղծվում ու պահպանվում են որոշակի սոցիալական կապեր և որոշակի ժամանակահատվածում:

Անթրոպոէկոլոգիական հետազոտության այս բաղադրիչը առանցքային նշանակություն ունի և կենտրոնացած է ուսումնասիրելու՝

այն պայմանները, որոնցում տեղի է ունենում հանրության կյանքը (գոյության հնարավորությունը),

գործընթացներ, որոնք տեղի են ունենում հանրության ներսում:

Ուսումնասիրության նպատակներից ելնելով կարելի է առանձնացնել հանրության հետևյալ խմբերը՝

1) փարածքային (երկիր, մարզ, շրջան, համայնք),

2) մասնագիտական (հանքագործներ, անասնապահներ, ուսուցիչներ, բժիշկներ և այլն),

3) էթնիկական (ազգեր, ազգություններ, ցեղեր, ցեղախմբեր),

4) փարիքային (դեռահաս, երիտասարդ, հասուն, փառեց):

Հանրությունը, օրինակ՝ համայնքը, մասնակցում է իր փարածքի կամ փարածաշրջանի տնտեսավարմանը և հաճախ հայտնվում բարդ ու հսկասական հարաբերություններում:

Շրջակա միջավայր (բնություն). Բնակչության կենսապայմանների կարևորագույն չափանիշերը պայմանավորված են շրջակա միջավայրով, բայց միևնույն ժամանակ այն գտնվում է մարդու տնտեսական գործունեության զգալի ճնշման տակ: Մարդու էկոլոգիայում բնությունը դիտվում է որպես հասարակության գոյության բնական պայմանների ամբողջություն: Բնակչության կենսագործունեության վրա (ներառյալ նրա առողջական և ժողովրդագրական վարքագիծը) սոցիալ-տնտեսական պայմանների միջոցով ուղղակիորեն և անուղղակիորեն ազդում են բնական միջավայրի ինչպես առանձին բաղադրիչները, այնպես էլ դրանց ամբողջականությունը:

Դրանցից առավել նշանակալից են մթնոլորտը, բնական ջրերը, հողածածկը, փարածքի երկրաբանական կառուցվածքը, բուսականությունը և վայրի կենդանիները, բնական պայմաններն ու երևույթները և դրանց ազդեցությունը:

1) **Մթնոլորտը:** Մարդու կյանքն անհնար է առանց օդի, եթե մարդը կա-

րող է սպրել առանց սննդի մի քանի շաբաթ, առանց ջրի՝ մի քանի օր, սպա առանց օդի մահը վրա է հասնում 4-5 րոպեում: Մթնոլորտի որակը նույնպես ուղղակիորեն ազդում է մարդու կյանքի վրա:

2) **Բնական ջրերը:** Երկրի վրա քաղցրահամ ջրի սպառումը սրվել է բնակչության թվաքանակի, արդյունաբերական սպառման և ոռոգվող գյուղատնտեսության ծավալների աճի հետևանքով: Մաքուր խմելու ջրի բացակայությունը և ջրային տարածքների աղտոտվածությունը մարդկային բազմաթիվ հիվանդությունների պատճառ են հանդիսանում և վնասակար ազդեցություն ունեն նաև Երկրի կենդանական և բուսական աշխարհի վրա: Շարժվաթյունը քաղցրահամ ջրի աղտոտվածությունը կրում է տարածաշրջանային բնույթ:

3) **Հողածածկը:** Հողի ամենամեծ նշանակությունն այն է, որ մարդիկ դրանից վերցնում են գրեթե այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ է իրենց կյանքի համար:

4) **Տարածքի երկրաբանական կառուցվածքը,** այն է՝ սպարների կազմը, կառուցվածքը, ռելիեֆի ձևերը. Տարածքի երկրաբանական կառուցվածքը մեծապես որոշում է տարբեր շրջանի տնտեսությունը, բնակչության սպրելակերպը, բժշկական և էկոլոգիական խնդիրները: Անտրոպոէկոհամակարգի գոյության կարևոր գործոն է, սպարներում և հողի մեջ քիմիական որոշակի տարրերի (կենսաբանորեն ակտիվ հեղուք, երկրաբանական սպարներ → հող → մշակաբույսեր → սնունդ) ավելցուկը կամ պակասը, ինչը հիվանդությունների և նյութափոխանակության խանգարումների պատճառ կարող է դառնալ:

Օրինակ, մեր հանրապետությունում «Տեղային խալիպ» հիվանդության տարածվածությունը կապված է հողում և խմելու ջրի մեջ յոդի քանակության պակասի հետ: Մանրանյութերի մեջ ֆլորի պակասը (հիպոֆլորոզ) հանգեցնում է ստամոքսի կարիեսի, իսկ դրա բարձր պարունակությունը (ավելի քան 1,2 մգ/լ) ոսկրային համակարգի «հիպերֆլորոզ» հիվանդություն առաջացմանը: Հանքային աղերի որոշակի քանակության բացակայությունը խմելու ջրի մեջ կարող է ստամոքսային հիվանդությունների առաջացման պատճառ դառնալ:

5) **Բուսականությունը և վայրի կենդանիները** կարևոր դեր են խաղում մարդկանց կյանքում: Լանդշաֆտի կենսաբանական այս բաղադրիչները, ի լրումն իրենց կենսական նշանակությանը, կարող են դառնալ թունավորումների, իսկ կենդանիների հետ շփումից նաև կյանքին սպառնացող վարակիչ հիվանդությունների աղբյուր:

6) **Բնական երևույթները՝** երկրաշարժեր, սելավներ, ջրհեղեղներ, ցունամիներ, փոթորիկներ, սողանքներ, ձնահոսքեր հսկայական վրանգ են ներկայացնում մարդկանց կյանքի և առողջության համար: Այս հարցը բա-

վականաչափ ուսումնասիրված չէ, սակայն կարելի է ենթադրել, որ բնական աղետների հակված փարածքներում ապրող բնակչության մոտ, ժամանակի ընթացքում, ձևավորվում է վարքագծային հասրուկ կարծրատիպ, որն ազդում է նրանց կյանքի վրա:

Օրինակ՝ ճապոնացիները իրենց դարավոր ավանդույթով՝ կառուցում են թեթև շինություններ, որոնք նվազ վրանգավոր են հաճախակի երկրաշարժերի ժամանակ: Տարվա երկար ժամանակահատվածում օդի ջերմաստիճանը շատ ցածր պահպանվող փարածքներում ձևավորվում է յուրօրինակ ռիթմ (ձմեռայնի «քոնս») և ապրելակերպ, որի խախտումը հղի է մարդկանց համար ծանր հետևանքներով:

7) **Բնական պայմանների** ազդեցությունն արտահայտվում է ոչ միայն բնակչության առողջության մակարդակի, այլև բնակչության ժողովրդագրական վարքի վրա: Անկասկած, սերտ կապ կա արտաքին գործոններով պայմանավորված մարդկանց առողջության վիճակի և ժողովրդագրական վարքի, ինչպես նաև բնակչության մեջ տեղի ունեցող ժողովրդագրական գործընթացների միջև:

Բնակչություն. Համայնքի ներքին կապերը, ինչպես օրինակ՝ տնտեսական հմտությունների փոխանակումը, մշակութային ավանդույթները, կրոնը, կրթական համակարգը, տնտեսական գործընթացները, առևտուրը, խոշոր շինարարական նախագծերի իրականացումը, պաշտպանություն արտաքին թշնամիներից **դիտվում են դրական են և հնարավոր են դարձնում** բնակչության գոյարևումը:

Միևնույն ժամանակ, առանձին մարդկային համայնքներ կարող են փառասպել այլ մարդկանց կողմից իրենց կյանքին ոչ միտումնավոր կամ միտումնավոր միջամտությունից: Պատմությունից լավ հայտնի է եվրոպացի նավաստիների հետ շփման արդյունքում կղզիների բնիկ բնակիչների հիվանդությունների և նոյնիսկ մահերի մասին, որոնք վարակիչ հիվանդություններից անձեռնմխելիություն (իմունիտետ) չունեին, գրիպի փարբեր ձևերի համաճարակները, որոնք կարող են համամոլորակային բնույթ ստանալ (օրինակ՝ ՉԻԱՀ-ի ողբերգական հետևանքները Աֆրիկյան մայրցամաքում, 2020-2022թթ.-ի Համավարակը):

Միայն վարակիչ հիվանդությունների պատահական ներմուծումը չէ, որ սպառնում է մարդկային որոշակի խմբերին: Նոյնիսկ մեր թվայնալ քաղաքակիրթ դարում տեղի են ունենում արյունալի միջէթնիկական և միջդավանական (կրոնական) բախումներ և պատերազմներ երկրագնդի ամենապարբեր մասերում:

Մարդկանց առանձին համայնքների և ընդհանրապես բնակչության միջև հարաբերությունների խնդիրները մարդկու էկոլոգիա-

յի հետազոտության կարևոր մասն են: Դրանց ուսումնասիրությունները սերտորեն կապվում են այնպիսի գիտակարգերի հետ, ինչպիսիք են քաղաքագիտությունը, սոցիալական հոգեբանությունը, ազգագրությունը և համաձարակաբանությունը:

Տնտեսությունը: Բնակչության կյանքի որակը կախված է տնտեսական գործունեության զարգացման մակարդակից: Այնուամենայնիվ է, որ ցանկացած հասարակություն պետք է ձգտի տնտեսության առավելագույն արտադրողական գործառնություն և նվազագույնի հասցնի դրա բացասական հետևանքները:

Սոցիալ-տնտեսական պայմանները. Այս գործոնը միավորում է մեծ թվով ցուցանիշներ, ինչպես օրինակ՝ մեկ անձի համար բնակելի նվազագույն տարածքի չափի, եկամուտների ծավալի, կենսաթոշակների միջին չափի, գործազրկության, հանցագործությունների մակարդակի, նվազագույն սպառողական զամբյուղի սննդի կազմն ու չափաբաժնը և այլն:

Մշակույթը: մարդկության կողմից սրբեղծված նյութական և հոգևոր արժեքների ամբողջություն է, բազմաթիվ սերունդների փորձի, դրանց սրբեղծման մեթոդների ու մարդկության առաջընթացի համար օգտագործելու կարողությունը, սերնդեսերունդ փոխանցելու ունակությունը: Բարձր մակարդակի մշակույթ ունեցող համայնքները (պետությունները, ազգերը) հոգում են ոչ միայն իրենց բարեկեցության, այլև ողջ մարդկության ճակատագրի մասին, քանի որ հասկանում են իրենց ներգրավվածությունը համաշխարհային խնդիրներին, կախվածությունը դրանց լուծումից:

Կրոնը, մարդկության աշխարհայացքի ձևերից մեկն է: Նրա ձևավորման արմատները տանում են դեպի պարզունակ հասարակություն, մարդկանց կողմից իրենց գոյությունը հասկանալու փորձ: Կրոնական մոլեռանդությունը հանգեցրել է ինչպես երկրների միջև պատերազմների, նոյնպես և արյունալի բախումների երկրի ներսում տարբեր դավանանքների պատկանող համայնքների միջև:

Շրջակա միջավայրի աղտոտում. Շրջակա միջավայրի աղտոտումը վերաբերում է շրջակա միջավայրի որակի փոփոխությանը, որը կարող է հանգեցնել բացասական հետևանքների: Բնապահպանական գործոնները, որոնք առաջացել են մարդկության փոխադրվողական գործունեության արդյունքում, շարժական և անընդհատ աճող բացասական ազդեցություն են ունենում մարդկանց կենսապայմանների վրա: Հայտնի է, որ մարդու շրջակա միջավայրի աղտոտումը և դեգրադացումը հանգեցնում են բնակչության առողջության վարթարացման և ժողովրդագրական վարքագծի փոփոխության:

Աղտոտման հետևանքով վարանում են ռեկրեացիոն ռեսուրսները (անտառները չորանում են, ջրամբարները դառնում են ոչ պիտանի ջրամատակարարման և լողի համար, լողափերը խափանում են և այլն), սննդի և

արդյունաբերական մշակաբույսերի բերքատվությունն ու որակը նվազում է, անտառային փնկարկների արտադրողականությունը նվազում է, սրբավայրերը: ազգային և համաշխարհային մշակույթի և պատմության: Կան բազմաթիվ այլ հետևանքներ՝ կապված բնակարանային ֆոնդի, տրանսպորտային հաղորդակցության և այլնի ոչնչացման հետ:

Արտաքին գործոնների ճնշումը մարդկանց համայնքի վրա հանգեցնում է փոփոխությունների հենց համայնքում: Այս փոփոխությունները ազդում են բնակչության առողջության, ժողովրդագրական վարքի, բնապահպանական գիտակցության և մասնագիտական նախասիրությունների և էկոլոգիական գիտակցության վրա:

Բնակչության առողջության մակարդակը: Հանրային առողջության մակարդակը կամ որակը կարելի է գնահատել կամ «չափել»՝ օգտագործելով հիվանդացության, հաշմանդամության, մահացության բժշկական և ժողովրդագրական ցուցանիշները: Ինչպես ներկայացնում է Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպությունը՝

Առողջությունը լիարժեք ֆիզիկական, մտավոր և սոցիալական բարեկեցության օբյեկտիվ վիճակ և սուբյեկտիվ զգացողություն:

Առողջության մակարդակը որոշակի կենսապայմաններին մարդկանց որոշակի համայնքի հարմարվողականության ցուցանիշն է (անտրոպոէկոլոգիական իրավիճակ), որը կախված է բնական, սոցիալական, բնապահպանական և հիգիենիկ պայմաններից և արտացոլում է այդ պայմանների հարմարավետության աստիճանը նորմալ համար: մարդկանց փյալ համայնքի կյանքը:

Բնական գործոնների ազդեցությունը առողջության վրա կարող է հանգեցնել եղանակային սթրեսի, սրտանոթային հիվանդությունների սրացման, ուռուցքաբանական պաթոլոգիայի որոշ ձևերի առաջացման (օրինակ՝ մաշկի քաղցկեղ ինտենսիվ ինսուլացիա ունեցող փարածքներում), էնդեմիկ հիվանդությունների զարգացում (ատամնաբուժական կարիես, էնդեմիկ խոպոպ և բնական կիզակետային վարակներ, բնական աղեփների ժամանակ վնասվածքները և այլն:

Տեխնածին գործոնների ազդեցությունը հանրային առողջության վրա առաջացնում է հետևյալ հետևանքները՝

1) համեմատաբար առողջ մարդկանց մոտ կայարտողականի և սոցիալական ակտիվության նվազում:

2) գենետիկական խանգարումների առաջացումը, որը հանգեցնում է ժառանգական հիվանդությունների առաջացման (գենոտոքսիկ ազդեցություն) և սպառնում է ոչ միայն ներկա սերնդին, այլև սպազա սերունդներին:

3) քաղցկեղի առաջացումը (դրանց թիվն անընդհար աճում է ամբողջ

աշխարհում).

4) աղտոտված տարածքներում ապրող երեխաների առողջության վարթարացում.

5) աշխարհում բնակչության շրջանում սուր և քրոնիկական հիվանդությունների թվի ավելացում և այդ առումով հիվանդության պատճառով բացակայությունների դեպքերի աճ.

6) շրջակա միջավայրի աղտոտվածության բարձր մակարդակ ունեցող տարածքներում մարդկանց կյանքի փրկության կրճատումը.

Ժողովրդագրական վարքագիծը փոխկապակցված գործողությունների կամ գործողությունների համակարգ է, որն ուղղված է մարդկանց համայնքի ժողովրդագրական վիճակի փոփոխմանը կամ պահպանմանը: Դրա արդյունքները դրսևորվում են ժողովրդագրական գործընթացների միջոցով, որոնք առավել մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում տարածաշրջանային մարդաէկոլոգիական ուսումնասիրություններ կատարելիս: Ժողովրդագրության հիմնական հասկացությունները, որոնք առանցքային նշանակություն ունեն մարդու էկոլոգիայի համար, ներառում են՝ պոպուլյացիան, մահացություն, բնակչության բնական տեղաշարժ, կյանքի փրկություն, բնակչության կյանքի ներուժ, բնակչության միգրացիա:

Բնակչության ժողովրդագրական վարքագիծը, ինչպես նաև նրա կենսագործունեության ցանկացած դրսևորում, մեծապես կախված են արտաքին գործոններից: Օրինակ, շրջակա միջավայրի ինտենսիվ աղտոտումը կարող է զգալիորեն ազդել բնակչության վերարտադրողական վարքագծի վրա: Այսպիսով, տեխնոսթիկ ազդեցությունները հանգեցնում են ոչ միայն անպոպուլյացիայի և վաղ մահացության, այլև այն փաստին, որ խիստ աղտոտված տարածքներում որոշ մարդիկ վախենում են երեխաներ ունենալ՝ վախենալով նրանց բնածին արտադրությունից լինելը:

Էկոլոգիական գիտակցությունը մարդու հոգևոր գործունեության ամենաբարձր մակարդակն է, որը հիմնված է մարդու և բնության միջև ներդաշնակության անհրաժեշտության ըմբռնման վրա: Երբեմն այն կոչվում է սոցիոլոգիական, այսինքն. շրջակա միջավայրի պաշտպանություն, որը նշանակում է հասկանալ մարդկային համայնքի անխզելի կապը բնության հետ, մարդկային բարեկեցության կախվածությունը բնական միջավայրի ամբողջականությունից և համեմատական անփոփոխությունից, որը նպաստում է գործնական գործունեությանը:

Մարդկանց որոշակի խմբերում բնապահպանական գիտակցության բարձր մակարդակի առկայությունը ամենից հաճախ պայմանավորված է նրանց ապրած բնապահպանական աղետներով, որոնք ստիպում են մարդկանց մտածել շրջակա միջավայրի վրա իրենց փորձաքննության գործունեության հետևանքների մասին: Սա հիմնականում պայմանավորված է գյուղատնտեսության

տեսական հողերի էրոզիայի հետևանքով ոչ պարզաձ գյուղաբնակավայրերի, արտադրարտադրության գերարածեցման հետևանքով, ինչպես նաև որսի կամ առևտրային ձկների թվաքանակի կամ ամբողջական անհետացման հետևանքով, վայրի կենդանիների թվի կտրուկ նվազումը: անդամները, բուժիչ, վիրամիներով հարուստ բույսեր և այլն: Հաճախ բնապահպանական գիտակցությունը շատ ուշ է հայտնվում, երբ ոչինչ հնարավոր չէ փոխել, երբեմն էլ այն պահին, երբ ողջ համայնքի նպատակաուղղված գործողությունները հնարավորություն են տալիս իրավիճակը փոխել բարենպաստ ուղղությամբ:

Ըստ երևույթին, հենց նման իրադարձություններն են եղել հասարակական գիտակցության մեջ որոշակի սոցիոգիական կանոնների կամ սոցիոգիական էթիկայի պահպանման պարզառ, որոնք համայնքի անդամներին արգելում են համայնքի դեմ հանցագործություն համարվող որոշակի արարքներ: Բնիկ սիբիրցու համար, օրինակ, մայրու ծառը կտրելը կամ վնասելը դրանից ընկոյզ հավաքելու համար ծանր մեղք է թվում: Բնապահպանական գիտակցության վառ օրինակ է բնության պահպան Դերսոու Ուզան Վալենտին Կարակի սրտեղծած կերպարը:

Մասնագիտական նախասիրություններ. Կյանքի պայմանները զգալիորեն ազդում են մարդկանց իրական համայնքներում մասնագիտությունների ընտրության վրա: Այս դեպքում որոշիչ դերը պարկանում է ինչպես բնական, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական պայմաններին: Հասկանալի է, որ տունդրայի բնակիչը չի կարող ֆերմեր դառնալ, իսկ անապատի բնակիչը՝ փայտագործ: Մարդկային համայնքի բնակության տարածքում բնական ռեսուրսները մեծապես որոշում են մարդկանց զբաղմունքը: Ռեսուրսի անհետացումը հանգեցնում է համայնքի մասնագիտական կառուցվածքի վերակառուցմանը: Արայան ծովի ծանծաղացումը հանգեցրեց այս տարածքի ավանդական գործունեության անհետացմանը՝ ձկնորսություն, նավագնացություն, նավերի նորոգում, ձկան վերամշակում և այլն: Շարերին սրիպել են փոխել իրենց մասնագիտությունը կամ հեռանալ Արայան ծովի ափից: Համեմատաբար կարճ ժամանակահատվածում մարդկանց համայնքը կտրուկ փոխվել է:

Մասնագիտական գործունեության ընտրության հնարավորությունները միշտ էլ սահմանափակ են եղել: Քոչվոր անասնապահների համայնքում գրեթե ցանկացած մարդ կարող էր դառնալ միայն անասնապահ, իսկ ֆերմերների համայնքում կարելի էր զբաղվել միայն գյուղաբնակավայրում: Քաղաքների առաջացումը ընդլայնեց մասնագիտությունների թիվը, բայց գիղիայի սկզբունքը բավականին խիստ սահմանափակեց հնարավորությունները, օրինակ՝ կոշկակարի որդին ամենից հաճախ դառնում էր կոշկակար: Հասարակության սոցիալական կառուցվածքը նույնպես կտրուկ

նվազեցրեց զբաղմունքի ընտրության տարբերակները: Ֆեոդալը կարող էր ընտրել, թե ինչ անել, բայց ճորտ գյուղացին նման ընտրություն գրեթե չուներ: Չնայած, իհարկե, չկան կանոններ առանց բացառությունների:

Ժամանակակից կյանքը տասնյակ հազարավոր մասնագիտությունների առիթ է տվել, իսկ ժողովրդավարական երկրներում ցանկացած ոք կարող է օգտվել ցանկացած զբաղմունքից: Այնուամենայնիվ, դեռևս կան (թեև շատ հանգիստ ձևով) խոչընդոտներ որոշակի մասնագիտական կարիերա ընտրելու համար: Կան ազգային, համայնքային և ընտանեկան ավանդույթներ, որոնք զբաղմունքները բաժանում են հեղինակավոր և ոչ հեղինակավոր: Ինչպես հին ժամանակներում, շրջապատող բնությունը շատ հաճախ թելադրում է մարդկանց մասնագիտության ընտրությունը:

Կրթության մակարդակը. Կրթությունը, անտրոպոէկոհամակարգի կառուցվածքի վերլուծության հետ կապված, համարվում է որպես սոցիալական ինստիտուտ, որն իրականացնում է մի քանի չափազանց կարևոր գործառույթներ հասարակության մեջ՝ տնտեսական, սոցիալական և մշակութային: Տնտեսական գործառույթը հասարակության մասնագիտական կառուցվածքի սրբեղծումն ու պահպանումն է: Կրթությունը սրբեղծում է աշխատողներ, ովքեր ունեն անհրաժեշտ գիտելիքներ և հմտություններ հասարակության համար անհրաժեշտ գործունեություն իրականացնելու համար: Սոցիալական գործառույթ – մասնակցություն ընտանիքի և այլ հասարակական հաստատությունների հետ մեկտեղ անհատի սոցիալականացմանը, այսինքն յուրաքանչյուր անձի ձևավորման գործընթացին, նրա յուրացմանը հոգևոր և մշակութային արժեքների, նորմերի, վարքագծի ձևերի, որոնք բնորոշ են տվյալ տվյալին: հասարակություն կամ մարդկանց խումբ:

Կրթության մշակութային գործառույթն է՝ օգտագործել նախկինում կուտակված մշակութային ժառանգությունը՝ մարդկանց լուսավորելու և կրթելու, նրանց սրբեղծագործական կարողությունները զարգացնելու նպատակով: Բնական է, որ կրթությունն ազդում է մարդկանց վարքի վրա: Ժամանակակից կրթության կարևոր բաժիններից է նրա բնապահպանական բաղադրիչը:

Մարդկանց կրթության միջին մակարդակի և արտաքին աշխարհի միջև հարակ կապարձ կապ կա: Կրթության բարձր մակարդակը թույլ է տալիս աշխատել ամենաարդյունավետ՝ սարքավորումներից և բնական ռեսուրսներից քաղելով ողջամտորեն հնարավոր առավելագույնը՝ միևնույն ժամանակ նվազագույն չափով անհանգստացնելով շրջակա միջավայրը: Ընդ որում, կրթության բարձր մակարդակ հնարավոր է միայն բավական լավ սոցիալ-տնտեսական պայմաններ ունեցող հասարակության մեջ, որտեղ մարդը շատ վաղ տարիքից պետք է կիրակցի դրա անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը: